

הסוציאליסמוס הנבואי

מאת

פרופיסור ד"ר יוסף קלוזנר

קודם שאני בא לתת בזה מושג ממהותה של הסוציאליות הנבואית, חייב אני להתנצל על שלשה דברים:

ראשית, לא אבדיל כאן בין השכבות השונות של התנ"ך. לתכליתנו במאמר זה אין הבדל בדבר, היכן ואימתי הובע רעיון סוציאלי ידוע: אם בספר-הברית, או בספר-דברים, או בתורת-כהנים, אם אצל עמוס, או אצל ישעיהו, או אצל ירמיהו ויחזקאל. העיקר כאן — מה הובע ולא היכן ואימתי הובע.

שנית, לא ארבה בפסוקים מכתבי-הקודש ולא במראי-מקומות מספרים לועזיים. מכתבי-הקודש אין מן הצורך להביא ציטאטים הרבה, שהרי גלויים וידועים הם לכל היודע עברית, וביחד עם זה הוא מתעניין ברובלימה חשובה זו, שאני דן עליה במאמר הנוכחי. ואם באתי לצטט ספרים לועזיים, שעסקו בחיים הכלכליים והחברותיים של ימי בית ראשון, אין אני מספיק¹.

---

(1) אני נותן כאן רק את הספרים החשובים ביותר בנידון זה, שהשתמשתי בהם במאמר זה, — ושוב לא אצטרך להביא אותם במאמר קצר זה אחד-אחד: ו.ו. נובאק (תרגום של ב-ק ואיו"ק), הליכות-המדינה של העבריים בימי-קדם, ווארשה תרס"ד, עמ' 21 — 57; י. קלוזנר, יהדות ואנושיות, הוצאה ב', ווארשה תר"ע, עמ' 109—128 ועמ' 199—240; הנ"ל, תורת-המידות הקדומה בישראל, אודיסה תרע"ח, עמ' 27 — 54; הנ"ל, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב', ירושלים תרפ"ו; ש. ברנפלד, מבוא לכתבי-הקודש, כרך ד', ספר א', תל-אביב תרפ"ט, עמ' 1—11א; דובנוב-קרופניק, דברי-ימי-עם-עולם, I, 143—163, L. Herzfeld, Handelsgeschichte; 1894, Braunschweig; 2. Aufl., der Juden des Altertums, Fr. Walther, Die Propheten sozialen Verhältnisse der Israeliten, Berlin 1899; Fr. Walther, Die Propheten in ihrem sozialen Beruf und das Wirtschaftsleben ihrer Zeit, Freiburg in Br. 1900; P. Kleinert, Die Propheten Israels in sozialer Beziehung, Berlin 1905; H. Weinheimer, Geschichte des Volkes Israel, B. I, Berlin 1909; Max

ושלישית, המושג ממהותה של הסוציאליות הנבואית, שאני נותן בזה, יכול להיות רק מושג כללי: מושג מפורט ומקיף היה דורש ספר שלם. אפשר, אזכה לכתוב אותו בזמן מן הזמנים, ואפשר, לא אזכה – ויכתוב אותו אחר.

א

להסוציאליות הנבואית יש שני יסודות מתחתיה ועליה אחת על גבה. שני היסודות הם: אחדות-האלהות ואחדות-המוצא של האנושיות, והעליה היא – הרעיון המשיחי, הרעיון של אחרית-הימים בעולם-הזה.

וכדי להכיר באחדות-האלהות כפי המושג הצרופ של היהדות אין מן הצורך להאמין במונותאיסמוס המסרתי והעממי, היהודי, או הנוצרי, או המושלמי. שני העיקרים הראשונים מ"שלשה-עשר העיקרים", שקבע הרמב"ם, הם: "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא, יתברך שמו, הוא יחיד, ואין יחידות כמוהו בשום פנים, והוא לבדו היה, הווה ויהיה"; "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא, יתברך שמו, אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי-הגוף ואין לו שום דמיון כלל". אלהות כזו אי-אפשר שיבטלה גם בלתי-מאמינים. אף השפינוזיסטן אי-אפשר לו להסתלק מן הרעיון, שיש משהו, שהוא "יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים", ש"לא ישיגוהו משיגי-הגוף ואין לו שום דמיון כלל", והוא הוא כלל המציאות כולה וכלל כל החוקים, שהעולם כולו מונהג על-ידם. וזהו היסוד הראשון לכל סוציאליסמוס נבואי, כלומר, רוחני-אידיאליסטי ולא גשמי-מאטריאליסטי. יחידות של הכוח העליון עושה בלתי-אפשרי כל אי-שוויון שבעולם. השוויון הסוציאלי ביסודו ועיקרו מתבסס על השוויון בפני אלהים, שאין קטנים וגדולים, חזקים וחלשים בפניו.

והיסוד השני הוא – אחדות-המוצא של כל בני-האדם. מזוג אחד יצאה כל האנושיות כולה – וב"צלם-אלהים" נברא זוג זה. ובכך שוים בני-האדם מעיקרם. אין מקום להתנשאות של אדם אחד על השני. כולנו בניהם של אדם וחוה אנו.

Weber, Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie, III: Das antike Judentum, Berlin 1921; Eva Gillischewski, Die Wirtschaftsethik der israelitischen Propheten (Jahrbuch für jüdische Geschichte und Literatur, XXV [1923-24], 32-61); M. Lurje, Studien zur Geschichte der wirtschaftlichen und sozialen Verhältnisse im "israelitisch-jüdischen Reiche, Giessen 1926; J. M. Powis Smith, The Moral Life of the Hebrews, Chicago, 1923. "משה" (Moses) של ה"ריפורמי הקרקעי" הידוע Henry George, שאני מכיר רק בתרגום הגרמני, בהוצאה של Jüdischer Verlag, Berlin 1904.

וכולנו – בני-עליון, בני-אלהים, שכצלמו ודמותו נבראנו. עוד אחד מאחרוני- הנביאים עומד וטוען: "הלוא אב אחד לכולנו, הלוא אֵל אחד בְּרָאָנוּ – מדוע נבגוד איש באחיו?"¹.

ואם יש אל אחד בלבד – בהכרח הוא אל הי-טוב: אי-אפשר, שכלל כל הכוחות כולם יהא רע בתכלית – הרע בתור שלילה אין לו אפשרות של קיום עצמי; ואי-אפשר גם-כן, שבאֵל היחיד והמיוחד יהיו רע וטוב משמשים בערבוביה, שהרי היה מִתְּפֹלֶה על-ידי הניגוד הפנימי – על-ידי "שני הפכים בנושא אחד". על-כרחך אתה אומר, שהאֵל היחיד הוא אלהי-הטוב, והרע אינו אלא תוצאתם של מעשי-בני-אדם, או הרע אינו אלא צלו של הטוב, או – הוא "הדום לטוב". על כל פנים, הרע מוכרח לעבור, שהרי האלהים הפל-יכול אי-אפשר שלא ינצח – והאלהים הוא הטוב. והרי הרעיון המשיחי, "אחרית-הימים", הוא האמונה ב"יום שכולו טוב", בנצחוננו של הטוב המוחלט, אמונה, שיוצאת מתוך האמונה באל יחיד ומיוחד, שהוא אלהי-הטוב. והילכך הרעיון המשיחי בצורתו הסוציאלית הוא קנינו של עם-ישראל בלבד: ביצירתם של שאר העמים יש לו – עד כמה שבכלל הוא מצוי בה – אופי חזיוני-מו'תולוגי, אבל לא סוציאלי. ועוד דבר יש להוסיף:

כהרעיון המשיחי, כך אף הנביאים הם הופעה מיוחדת לישראל בלבד. לשאר העמים היו מלחשים וידעונים, משוררים, פילוסופים ודברנים, אך לא נביאים ממש. וטעמו של דבר: הנבואה קשורה היא ברעיון-הצדק, שהוא הרעיון של השוויון המוחלט. ורעיון זה קשור הוא ביחידות-האלהות ובאחדות-האנושיות – שני מושגים, שעם-ישראל ברא אותם. הצדק החברותי המוחלט אפשרי הוא במקום שיש יחס של שוויון גמור אל בני-אדם; ואולם שוויון גמור כזה אפשרי הוא רק במקום שבני-אדם רואים את עצמם כבני אל אחד ובני זוג אנושי אחד, ובכך – כאחים ממש. וכך אין הסוציאליסמוס הנבואי אלא טבעת אמצעית בשלשלת נפלאה זו: אחדות-האלהות – אֶחָד-האנושיות – השוויון המוחלט – הצדק הגמור – נצחון-הטוב – ימות-המשיח.

ב

מה מהותה של הסוציאליות הנבואית? –

היא שואפת לתקן את הפרט ואת החברה כאחד. וכך היא רוצה לעשות לא על-ידי חוקים חברותיים בלבד, אלא גם על-ידי תיקון-המידות של האדם בתור פרט.

דוגמה לשם בירור:

(1) מלאכי, ב', י"ז.

אליהו הנביא מתרעם על עבודת-הבעל במלכות-שו מרון ושוחט את כהני-הבעל ואף זורק לאחאב המלך את המלות הנוראות: "הרצחָה וגם ירשת?!!" – ואף על דעתו אינו עולה להביא בחשבון את המסבות המדיניות, הכלכליות והתרבותיות, שגרמו לעבודת-הבעל או לרצח של נבות היזרעאלי: ההכרח לבוא במשא-ומתן עם צור וצידון, ההשפעה של התרבות הכנענית והארמית, הצורך לתת תוקף לשלטונו הבלתי-מוגבל של המלך, שנבות היזרעאלי לא הכיר בו. בשלטון זה, וכיוצא באלו. הנביא בתביעותיו המוסריות אינו מביא בחשבון את הסביבה, את התנאים, את הסבות החיצוניות. האדם הפרטי אחראי בעד מעשיו בכל התנאים והמסבות שבעולם. "רָחצו, הִנְכוּ, הסירו רוע-מעלְלֵיכֶם מנגד עיני, חדלו הָרַע! – דורש ישעיהו מאָחיו – :למדו היטב, דָּרְשׁוּ מִשְׁפָּט, אֲשֶׁרׁוּ חֲמוּץ, שִׁפְטוּ יְתוּם, רִיבוּ אֶלְמָנָה"¹. הרע הוא תוצאתו של הרע – אין לו קיום לכשעצמו: "תִּסְרַךְ רַעְתָּךְ וּמִשׁוּבוֹתֶיךָ תוֹכִיחוּךָ!" – מרעים ירמיהו בקולו העז²; "תמותת רשע רעה" – טוען משורר קדוש אחד³. הרעה באה מן האדם – לא מאלהים: האלהים הוא רק שופט-צדק, אבל לא הוא עושה את הרע כשהוא לעצמו; ובידו של האדם לתקן את הרע על-ידי תיקון-מידותיו, על-ידי מה ש"יִרְחֹץ וַיִּזְכֶּה וַיְסִיר אֶת רֹעַ-מַעַלְלָיו", על-ידי מה ש"יַחְדֵּל לְהִרְעוֹ וַיִּלְמַד לְהִיטִיב". זהו היסוד והשורש של הסוציאליסמוס הנבואי. אף פעם אין אנו מוצאים בו יסודות מאַטִּירִיאִלִּיסְטִיִּים: אין הוא מצדיק את הרע החברותי על-ידי תנאים כלכליים רעים או מדיניים קשים. לכל היותר הוא מטעים את פעולת-החיקוי לעמים זרים. כלומר, הוא מכיר בהשפעות רוחניות, דתיות-תרבותיות: "וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם"⁴. והרבה בדומה לביטוי זה בספרי-הנביאים, וביחוד ביחזקאל. אבל אף השפעות אלו אינן כוח-מכריע לפי השקפתו של הנביא: "לב חדש" ו"רוח חדשה" יכולים לתקן את הכל למרות ההשפעות הזרות והרעות. אבל, ביחד עם זה, דורשת הסוציאליות הנבואית תיקונים חברותיים עיקריים. הם יהיו הביטוי הממשי להתחדשות-הרוח, לתיקון-הלב.

ובכן הולכות האינדיווידואליות והסוציאליות שלובות-זרוע בסוציאליסמוס הנבואי. ואין לתמוה על כך. עם-ישראל העמיד במרכז-ההסתכלות לא את הטבע, כההודים והיוונים, אלא את האדם. ולפיכך תיקון-העולם בשבילו הוא תיקון-האדם, תיקונו של הפרט. ואולם האדם חי בחברה – בשבת ובאומה ובצבור – ולא יצויר מחוץ לחברה. והילכך תיקון-האדם, שתחילתו שפור-המידות, סופו הוא תיקון-החברה – חוקים סוציאליים חדשים וטובים.

(1) ישעיהו, א', ט"ז. י"ז. (2) ירמיהו, ב', י"ט. (3) תהילים, ל"ד, כ"ב. (4) שם, ק"ו, ל"ה.

הבסיס לתיקון-החברה הוא השוויון, כאמור. דבר זה נתגלה, קודם-פל, ביחס אל הגרים ואל העבדים.

שלשים ושיש פעמים נצטוו בני-ישראל בתורה על הגר; ובהרבה מן הפעמים הללו הוטעם: "חוקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח-הארץ"¹. ובהטעמה יתרה: "הקהל! חוקה אחת לכם ולגר הגר, חוק-ת-עולם לדורות יכם, פְּכֶם פְּגֵר יהיה לפני ה': תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם"². ולא רק חוק אחד לו ולאזרח, חוק פורמאלי של שוויון, אלא יש גם לאהוב אותו אהבת-רַע, בלא הבדל כל-שהוא: "ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ-מצרים"³. ובהטעמה יתרה באו השוויון והאהבה כאחד: "וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו: כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך, כי גרים הייתם בארץ מצרים, אני ה' אלהיכם"⁴. לעומת שוויון מוחלט זה אין שום ערך לדברים, שבהם הוקש הגר לנכרי (למשל, באכילת-נבלה⁵, מפני שהיא מותרת לו ואסורה לישראל).

ורעיון-השוויון נתבטא-אם גם לא בבהירות גמורה-אף ביחס לעבד ושפחה. כל עוד שהמוסד של עבדים היה קיים — והוא היה קיים בכל העולם העתיק, ואף אפלטון ב"מדינתו" האידיאלית הכיר בעבדות, ואריסטו אפילו קרא לעבד "כלי בעל-נשמה" (ὄργανον ἐμψυχον), — לא נועזה גם היהדות לבטל את העבדות מעיקרה; אלא שנטלה ממנה את כל עוקצה. לכל הפחות, ביחס לעבד עברי ואמה עבריה. בין עבד עברי ועבד כנעני היה, אמנם, הבדל גדול. לדרוש מחברה שלפני אלפיים וחמש-מאות שנה, שתבטל את ההבדל שבין עבד מאותה אומה, שהחברה באה ממנה, ובין עבד מאומה זרה, ועל-פי רוב גם אויבת, — זהו להיות נטול כל חוש היסטורי; זהו לדרוש דבר בלתי-אפשרי. אף-על-פי-כן גם מצבו של העבד הכנעני נשתפר הרבה בתורתם של הנביאים.

עבד עברי בעצם אינו עבד כלל. אף השם "עבד" אין בו שום עלבון. הוא בא משורש "עבד", ואף שר וגדול במדינה נקרא "עבד" בעברית, כמו שמוכיח החותם העברי העתיק, שכתוב עליו: "שמע עבד ירבעם" — ובוודאי הוא חותמו של שר⁶; והנביא הוא "עבד-ה'". "אמה" יש לה קשר במלת "אם", ו"שפחה" — במלת "משפחה". אין בכל השמות הללו שום כינוי של גנאי. והמצב של עבד

(1) במדבר, ט', י"ד, ועוד. (2) שם, ט"ו, ט"ו — ט"ז. (3) דברים, י', י"ט. (4) ויקרא, י"ט,

ל"ג — ל"ד. (5) דברים, י"ד, כ"א.

(6) השוה: "עבדי-פרעה" (בראשית, נ"ז), "עבדי-המלך" (מלכים א', א', ט'; אסתר ג', ב' וג').

עברי אף הוא אין בו השפלה יתרה. אליעזר עבד-אברהם מושל בכל אשר לו¹, והעבד של שאול בן קיש אפילו כסף משלו יש לו².

כי עבד עברי באמת אינו עבד כלל. הוא — שכיר לשש שנים, שבשנה השביעית הוא יוצא לחפשי; אלא שהשכיר הוא רק לשלש שנים (או רק לשנה אחת, ואפילו ליום אחד) ורק לעבודה אחת על-פי רוב, ועל-כן אינו מקושר כל-כך אל המשכיר כעבד אל אדוניו, שעושה כל מיני עבודה. כמעט כל הדינים הנוהגים בישראל בן-חורים נוהגים גם בעבד עברי; ואם הוא פטור ממצוות ידועות (על-פי התלמוד) הרי זה מפני שאינו פנוי ממלאכה. התורה הנבואית אומרת על בני-ישראל: "כי עבדי הם, לא ימכרו ממכרת-עבד"³, מה שפירש התלמוד: "עבדי הם, ולא עבדים לעבדים"⁴.

והאמה העבריה אינה שפחה ממש. אם האדון אינו נושא אותה הוא חייב לסייע בידה, שתפדה ותצא מעבדותה. אסור לו למכרה לעם נכרי. אם נתן אותה לבנו לאשה, הוא צריך לעשות לה "כמשפט-הבנות" — כאילו היתה בת-חורים. אם לקח לו האדון אשה אחרת עליה, הוא חייב במזונותיה, בבגדיה ובדירתה⁵; ואם אינו רוצה לתת לה את שלשת אלה, חייב הוא לשחרר אותה בלא כסף.

העבד הכנעני הוא, אמנם, עבד גמור. אין התחוקה הסוציאלית העברית מבטלת את ההבדלים הלאומיים לגמרי. ואף-על-פי-כן גם מצבו הקשה של העבד הנכרי בחברה הישראלית בימי-הנביאים הוקל הרבה. יש יסוד לחשוב, שבכל מקום, שנזכר בתורה "עבד" סתם, בלא הוספה של המלה "עברי", הכוונה גם לעבד כנעני⁶. ואם כן, גם הדינים ביחס אליו הומתקו על-ידי היהדות הנבואית הרבה: "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו — נקום ינקם", כלומר, האדון חייב מיתה, שהרי נתכוין להמיתם: הקזה אותם עד שמתו תחת ידו; ורק אם העבד או האמה חיו יום או יומים אחר המכות, מה שמוכיח, שלא היתה כוונתו של האדון להמיתם, "לא יוקם, כי כספו הוא"⁷. והרי באותם הדורות נחשבו העבדים בכל שאר הארצות, זולת ארץ-ישראל, כבהמות והאדון יכול היה לעשות בהם כל מה שרצה, באין מוחה. ביהדות הנבואית מוגבלת שרירות-לבו של האדון על-ידי חוקים. כי לא רק להכות את העבד הכנעני עד למיתה אסור לו, אלא אף להכותו מכה אכזרית, שגורמת לעשות את העבד בעל-מום: "וכי יכה איש

(1) בראשית, כ"ד, ב. (2) שמואל א', ט', ח'. (3) ויקרא, כ"ה, מ"ב. (4) קידושין, כ"ב ע"ב.

(5) זהו הפירוש הפשוט של "ועונתה" — מעונתה, עיין רש"ם לשמות, כ"א, י'. (6) ידוע, שהתלמוד

והמדרשים התנאים לא תמיד דעתם כך. (7) שמות, כ"א, כ'—כ"א.

את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה—לחפשי ישלחנו תחת עינו; ואם שן עבדו או את שן אמתו יפיל—לחפשי ישלחנו תחת שנו"1.

שמצבם של העבדים — לא של העבריים ולא של הכנעניים — לא היה קשה ביותר בישראל — על כך יש לנו ראיה נצחת: בישראל לא היו מרידות של עבדים כמרידתו של אספרטקוס ברומי, למשל. אות הוא, שהעבדים לא סבלו כל-כך בארץ-ישראל — ואף לא היו מרובים כאן כל-כך. על שחרור-מרצון של העבדים אנו שומעים פעמיים — ובימי-החורבנות דוקה: בימי המלך צדקיהו, וכנראה, היה ירמיהו הגורם לכך², ובימי אספסיינוס, ושמעון בר-גיורא היה המשחרר את העבדים³.

דבר משותף לגרים ועבדים היא השבת בתור מוסד סוציאלי. העבד והשפחה עובדים קשה ומתיגעים ביותר; וגם מצבו החמרי של הגר היה קשה אז והוכרח לעבוד הרבה. ובכן באה התורה הנבואית וגוזרת: "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות, למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן-אמתך והגר"⁴; בעוד שבתקופה מאוחרת יותר אנו מוצאים: "למען ינוח עבדך ואמתך"⁵.

העבדים הכנעניים באו בימי-קדם ברובם לא מתוך עניות, שהכריחתם למכור את עצמם לעשירים (זה היה היסוד של "עבדים עבריים"), אלא מתוך גניבת-נפשות על ידי שודדי-ים, וכיוצא בהם. ולפיכך גוזרת התורה: "וגונב איש ומכרו מות יומת"⁶. אין היהדות הנבואית רוצה ברבוי-עבדים.

עוד מקור אחד היה לעבדות — המלחמות. השבויים והשבויים במלחמה, או מתוך תוצאותיה, היו נמכרים לעבדים ולשפחות. התורה ציוותה, שבכל מלחמה יקראו לשלום אל העיר הנלחמת, ורק אם לא ענתה שלום — יקדשו עליה מלחמה. היהדות נלחמה הרבה, אבל רק מתוך הכרח; והיהודים הרבו להמכר לעבדים ולשפחות, אך לא הרבו למכור. והשבויים במלחמה נעשו לעהים קרובות לא רק שפחות, אלא גם אנוסות וחללות, כי מי יאמר לאדוניהן: מה תעשה? — היהדות הנבואית דאגה לגורלן של הנשים האומללות, שנפלו ביד צר ואויב והן מבפנות את אבותיהן ובעליהן. ובכן יש בתורה הדין של "אשת יפת-תואר", שנלקחה בשביה. התורה אוסרת להתיחס אליה כאל בהמה בלא דעת והבחנה. אסור לאדוניה למלא בה את תאותו אימתי שירצה. צריך לתת לה זמן, שתבפה את אסונה, תתאבל על מחמדי-נפשה ותתרגל לחייה החדשים ולאדונה החדש. ואסור לאדון, שימכור אותה לשפחה או לפילגש לאַחַר שמילא בה את תאותו: או שתהא אשתו

(1) שמות, שם, כ"ו — כ"ז. (2) ירמיהו, ל"ד, ח' — כ"ב. (3) יוסף בן מתתיהו,

מלחמות-היהודים, ד', ט', ג'ד'. (4) שמות, כ"ג, י"ב. (5) דברים, ה', י"ד. (6) שמות, כ"א, ט"ז.

או שישחרר אותה לגמרה. "לא תתעמר בה תחת אשר עֲנִיתָהּ"¹. יחס אנושי צריך להיות אל השבויה ואל השפחה. אפילו אם הן מעם זר ואויב, שנלחם בעם-ישראל! —

והעבדות אינה מוסד רצוי בעינייה של התורה הנבואית. אם העבד אינו רוצה לצאת לחפשי לאחר שש שנים מפני שהוא אוהב את אדונו או את האשה והבנים, שקבל בימי-עבדותו, — הוא נרצע באזנו ונשאר עבד לעולם.²

ולמרות מה שהעבד הוא "כספו" של האדון, סוף-סוף אינו "חפץ" שלו. העבד "הבורח" (fugitivus), שברומי היו עושים "רישום" בגופו על-ידי פְּוִיָה של ברזל מלובן, מוגן הוא בתורה על-ידי חוק מיוחד: "לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר יִנְצַל אֵלֶיךָ מֵעַם אֲדוֹנָיו"³. בדיני יוון ורומי היה המסתיר את העבד נענש בעונש-ממון, ולפעמים גם בעונש-מיתה: הוא גוזל את רכשו של האדון, היהדות הנבואית יודעת את נפשו של העבד הבורח, שפָּשַׁל כח-סבלו, והיא לא רק אינה עונשת את המסתיר, אלא אף אוסרת היא למסור את העבד הבורח לאדוניו: הרי העבד "ניצל אליך מעם אדוניו" לאחר שאי-אפשר היה לו לסבול את עריצותו של זה או את רוב העבודה, שהטיל עליו האדון האכזרי.

ולסוף, כשהעבד העברי עוזב את אדוניו לאחר שש שנים של עבודה, לא רק חייב האדון לשלם לו את שכרו, אלא גם צריך הוא להעניק לו מכל מה שיש לו: מצאנו ומגרנו ומיקבו: "כי משנה שכר-שכיר עבדך — שש שנים, וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה"⁴. שש שנים, כפלים משנות-השכיר הרגילות, הרבה העבד את רכשו של אדונו, ומן היושר הוא, שיקבל חלק מרכוש זה. עד כאן הגיעה הרגשת-הצדק של היהדות הנבואית ביחס לעבד! —

והרגשת-השוויון של העבד והאמה (סתם) — לא רק של עבד עברי ואמה עבריה) לאדונם נתבטאה בבהירות מפליאה בספר מאוחר של התנ"ך: איוב שואל, מה פשעו ומה חטאתו, שבאו עליו יסורים קשים? כלום עשה למישהו רעה או עול? — והוא ממשיך לשאול: "אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדתי? ומה אעשה, כי יקום אל, וכי יפקוד — מה אשיבנו? — הלא בבטן עוֹשֵׁי עֲשֵׂהוּ וַיִּכְוֶנּוּ (כונן את שנינו) ברחם אחד"⁵. הרי כל בני-האדם ילודי-אשה ויצורי-כפיו של הקדוש-ברוך-הוא הם, ובכן שוים הם כולם ואין יתרון יסודי לאדון על עבדו ואמתו.

(1) דברים, כ"א, י"ד. (2) שמות, כ"א, ה'—ו'; דברים, ט"ו, ט"ו—ט"ז. (3) דברים, כ"ג, ט"ז.

(4) שם, ט"ו, י"ב—ט"ו וי"ח. (5) איוב, ל"א, י"ג—ט"ו.

ה ש כ י ר הוא הפועל החפשי של זמננו ; אלא שהוא נשכר לא רק ליום¹, אלא גם לשנה² או לשלש שנים³. זהו, על-פי רוב, פועל חקלאי.

כשנתרבתה העשירות בישראל על-ידי מלחמות-הכבוש של דוד ולרגלי הפוליטיקה המסחרית המוצלחת של שלמה, ביחוד בימי עמרי ואחאב וירבעם השני בישראל ובימי אסא ויהושפט ועוזיהו וחזקיהו ביהודה⁴, נתרבו בעלי אחוזות גדולות בישראל ("גבורי-החיל"), אבל, ביחד עמהם, נתרבו גם מחוסרי-קרקע. לכך גרמו המלחמות והבצורת, אבל גם העושק של השרים והעשירים. השרים היו נוטלים אחוזות בזרוע, על-ידי עיוות-משפט ; והעשירים היו מלויים תבואה לזריעה, או כסף, או צרכי-אוכל-נפש, לאכרים העניים בשעת-דחקם ; וכשהלויים לא היו יכולים לפרוע את חובם, היו המלויים נוטלים את הקרקעות של האכרים הזעירים בחובם. האכרים מחוסרי-הקרקע, שנעשו "עניים" ו"אביונים", היו מוכרחים להשכיר את כוח-ידיהם לבעלי-האחוזות. אלה הם השכירים של בית ראשון והפועלים של בית שני.

ולמה דואגת התורה הנבואית ביחוד ומזהרת : "לא תלין פעולת-שכיר אֶתך עד בוקר"⁵, ובהטעמה יתרה : "לא תעשוק שכיר, עני ואביון מאחריך או מגריך אשר בארצך בשעריך (ובכן — לא רק שכיר ישראלי, אלא גם נכרי יושב בארץ) ; ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא, ואליו הוא נושא את נפשו, ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא"⁶. כמה צדק סוציאלי והומניות אמתית יש בדברים הנמרצים והנלכבים הללו !

ואחד מאחרוני-הנביאים אומר : "וקרבתי אליכם למשפט, והייתי עד ממהר במשפטים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושי שקי שכר-שכיר, אלמנה ויתום ומטי [דין] גר, ולא יראוני, אמר ה' צבאות"⁷.

והפועל כשכיר הוא : הרי הפועל נשכר לעבודת-יומו. והנביא ירמיהו מרעים בקולו על המלך יהויקים בן יאשיהו : "הוי, בונה ביתו בלא צדק ועליותו בלא משפט ! ברעהו יעבוד חנם ופועלו (שכר-פעולתו) לא יתן לו. האומר : אבנה לי בית מדות ועליות מרווחים, וקרע לו חלונני, וספון בארזי, ומשוח בששר. התמלוך, כי אתה מתחַרָה (מצטיין, או מצפה כשריון) בארזי ? —

(1) "עד ירצה כשכיר יומו" (איוב, י"ד, ו). (2) כשכיר-שנה בשנה" (ויקרא, כ"ה, נ"ג).
 (3) "בשלש שנים כשני-שכיר" (ישעיה, ט"ז, י"ד ; כ"א, ט"ז). ועיין גם למעלה : "כי משנה שכר-שכיר עבדך — שש שנים" (דברים, ט"ו, י"ח).
 (4) על סחר-חוץ של יהודה וישראל עיין : מלכים א', כ', ל"ד ; יחזקאל, כ"ז, י"ג. ועל המסחר בישראל וביהודה בכלל עיין : הושע, י"ב, ח'—ט' ; מיכה, ו', י—י"ב, ועוד.
 (5) ויקרא, י"ט, י"ג. (6) דברים, כ"ד, ט"ו—ט"ז. (7) מלאכי, ג', ה'.

אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה – אז טוב לו; דן דין עני ואביון – אז טוב; הלוא היא הדעת אותי, נאום-ה'. כי אין עינך ולבך כי אם על בצעך, ועל דם הנקי לשפוך, ועל העושק והמרוצה לעשות¹. מי שעובד בפועלים ואינו משלם להם שכר-פעולתם – אינו עושה "משפט וצדקה", אלא "עושק ומרוצה" (רוצץ דלים). "הדעת את ה'" היא – לעשות משפט וצדקה לתת לפועל שכר-פעולתו, לדין דין עני ואביון. מי שעושה אחרת – "אין עיניו ולבו כי אם אל הבצע" והוא "שופך דם נקי". דברים כאלה לא נשמעו לפני אלפיים וחמש מאות שנה בשום אומה ולשון! –

ה

אני עובר אל החוקים הסוציאליים הכוללים שבתורה. החוקים הללו מכוונים כולם לשני דברים: להחליש את קשי-העניות ולהשליט שוויון בארץ. אין הם מכוונים לבטל את הקנין הפרטי לגמרו, אבל אין הוא בעיניו של המחוקק חוקים סוציאליים אלה קדוש כל-כך, עד שיהא אסור לנגוע בו. המחוקק מתפּוֹן בחוקים הסוציאליים שלו, שלא יהיו בארץ-ישראל עשירים גדולים, בעלי אחוזות גדולות מאד, מצד אחד, ועניים-אביונים, מחוסרי-כל, מצד שני. יש בזה סכנה לעם ולארץ. ובסכנה זו נלחם המחוקק הישראלי על-ידי חוקים חברותיים יחידים-במינם.

החוק הראשון, שבא להלחם באי-השוויון, שהולך וגדל בארץ-ישראל בימי-הנביאים, הוא חוק-השמיטה. בספר-הברית, שהוא קדום ביותר, אנו מצוים על שמיטת-קרקע: "ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה; והשביעית תשמטנה ונטשתה (את התבואה והיבול) ואכלו אביוני-עמך"². כאן לפנינו ביטול חלקי של הקנין הפרטי: מותר לעני, שיאכל את התבואה ואת הפירות, שגדלו בשדה ובכרם של העשיר: בשנה אחת משבע שנים אין התבואה והפירות שלו למרות מה שגדלו בשדה ובכרם שלו. ואולם בספר-דברים המאוחר אנו מצוים על שמיטת-כספים: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה; וזה דבר השמיטה: שמוט כל בעל משה-ידו, אשר ישה ברעהו. לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה"³. יש כאן, אמנם, הגבלה: "את הנכרי תגוש, ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך"⁴. אבל הנכרי הרי אינו לא-יהודי, שיושב בארץ-ישראל, – כלומר, גר, – אלא נכרי רחוק, יושב בארץ אחרת ובא מרחוק לסחור בארץ-ישראל, נכרי. שהחוקים של ארץ-ישראל אינם חלים עליו, שהרי אינו מכיר בהם כלל; ומובן, שאין להשוות אותו אל ישראלי או גר יושב בארץ-ישראל

(1) ירמיהו, כ"ב. י"ג-י"ז. (2) שמות, כ"ג, י"י-י"א. (3) דברים, ט"ו, א'–ב'. (4) שם, שם, ג'.

(ממש כמו "לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך"¹, כלומר: תתן רבית לנתין-חוקי-לארץ, שבא רק לסחור בארצך ואינו נשמע לחוקיך, אבל לאחיך היושב בארצך ומשתעבד לחוקיך אסור לך לתת רבית). הצד הלאומי לא בטל בתחוקה הסוציאלית העברית; אלא שלא נצטמצמה רק בבני-ישראל בלבד וכללה גם את הגרים, אבל לא את הנכרים.

על כל פנים, לפנינו פגיעה חדשה בקנין הפרטי: אדם נתן כסף בהלוואה לחברו – ופתאום באה השנה השביעית והוא מוכרח לוותר על רכושו! – מובן, שעל-ידי כך נתפזר המחוקק להחליש את תאוות-ההתעשרות: קשה לצבור כסף או תבואה מתוך הכרה, שיש שנים, שבהן אין לך שליטה עליהן; אבל הוא נתפזר גם להחליש את העניות: מזמן לזמן נעשה העני כעשיר – יכול הוא לאכול מפירותיו של העשיר וליהנות מביטולם של החובות, שהוא חב לעשיר.

ואולם הסכנה הגדולה ביותר לשוויון הסוציאלי כרוכה בקרקעות – באחוזות הגדולות, שנתהוו, אמנם, לפעמים, על-ידי כבושי-מלחמה (המלך היה מחלק את נכסיהם של המנוצחים, שנהרגו או נשבו, או של המורדים, שנהרגו או גורשו, ל"גבורי-החיל" מ"ישראל), אבל על-פי רוב היו פרי ההלוואות לאכרים ועירים, שלא נפרעו, כמבואר למעלה, וכך התחילו מצטברים הקרקעות בידים מועטות, והיתה סכנה גדולה בדבר, שעוד מעט והיו "גבורי-חיל" מועטים, שיהיו מטופלים בקרקעות הרבה, מצד אחד, והמונים גדולים של מחוסרי-קרקע, מנושלים על-ידי בעלי-האחוזות הגדולים, מצד שני. ואין לך מצב כלכלי בלתי-בריא מזה.

וכנגד זה מכון חוק-היובל. מקץ שבע שמיטות באה שנת-היובל: וקידשתם את שנת החמישים שנה, וקראתם דרור בארץ לכל יושביה. יובל היא תהיה לכם, ושבתם איש אל אחוזתו, ואיש אל משפחתו תשובו². וביתר ביאור: "בשנת-היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו"³ העבדים משתחררים ביובל: "נקרא דרור בארץ לכל יושביה"; ומשתחררים ביובל גם בתים ממושכנים או מכורים ממין מיוחד: "בתי חצרים, אשר אין להם חומה סביב"⁴. אבל העיקר הם הקרקעות המכורים, שחוזרים לבעליהם הראשונים ביובל: "והארץ לא תמכר לצמיתות, כילי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי. ובכל ארץ-אחוזתכם גאולה תתנו לארץ"⁵. דברים נמרצים, שיש בהם משום השקפה חדשה על הקנין הפרטי: לה' הארץ ולא לבעליה השולטים בה. בעלי-הקרקע רק נאחזו בארץ – היא "ארץ-אחוזתם" – ויש "לתת גאולה לארץ". אחת לחמישים שנה בטל הקנין הפרטי על העבד, על הקרקע ועל הבתים בערי-הפְּזוּת.

(1) דברים, כ"ג, כ"א. (2) ויקרא, כ"ה, י" – י"א. (3) שם, שם, י"ג. (4) שם, שם, ל"א. (5) שם,

שם, כ"ג – כ"ד.

וגם בזה לא אמר המחוקק הסוציאלי העברי די. רוצה הוא להנות את העניים מנכסיהם של העשירים בכל מיני-דרכים, שבהן מתוותר חלק מן הקנין הפרטי לטובתם של מחוסרי-כל. דבר זה הוא רוצה להשיג על-ידי דיני לקט שכחה ופאה.

לא כל התבואה ולא כל היבול של בעל השדה והכרם לו הוא. מותר לעני, לגר, ליתום ולאלמנה, מחוסרי-הקרע, ללקוט שבלים בודדות בשדה. לקחת את העמרים הנשכחים, לאסוף את עוללות הזיתים והענבים, ואפילו פאת-שדה שלמה יש להשאיר לעני ולגר, ליתום ולאלמנה¹. וכל שנה שלישית יש לתת מעשר-עני, החלק העשירי מן היבול, ללוי, שאין לו נחלה, לגר, ליתום ולאלמנה². יש בכל הדינים הללו הומניות מרובה; אבל יש בהם גם צד סוציאלי טהור: ויתור ידוע על הקנין הפרטי, ועל כל פנים – החלשת-כוחו של הקנין הפרטי.

ושמא תאמר: הסוציאליסמוס הנבואי בא לבטל את הקנין הפרטי מעיקרו? – השקפה כזו מוטעית היא. הרי כל החוקים הללו אפשריים הם רק במשטר, שיש בו בעלי רכוש פרטי ויש בו גם עניים ואביונים מחוסרי-קרע. הן אמנם, פעם אחת מבטיח המחוקק לישראל בשכר שמירת המצוה של שמיטה, שהיא באה לטובתם של הלווים העניים, הבטחה זו: "אפס כי לא יהיה בך אביון, כי ברך יברכך ה' בארץ, אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לרשתה"³; אבל מתוך ההמשך: והעבטת גויים רבים ואתה לא תעבוט"⁴, נראה, שלא דבר הכתוב אלא על דרך-ההפלגה, ורצונו לומר: לא יהיו הרבה עניים מחוסרי-קרע בקרבך ורוב-העם יהא אמידים. והראיה: מיד אחר פרשת-השמיטה מתחלת פרשה מקושרת בה (אף אם, אפשר, היא ממקור אחר): "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארץ, אשר ה' אלהיך נותן לך"⁵; והפרשה מסיימת: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, על-כן אני מצוך לאמור: פתוח תפתח את ירך לאחריך, לעניך ולאביוןך בארץ"⁶. ומיד אחר זה באה פרשת-העניקה לעבד "מצאנך ומגרנך ומיקבך"⁷. אין, איפוא, שום יסוד להחליט, שהסוציאליזם הנבואית הורתה את ביטולו של הקנין הפרטי, כמו שהורתה והגשימה ביטול כזה האיסיזם בימי בית שני.

וכמו-כן אין בכל החוקים הסוציאליים הללו נטיה גמורה לצדו של מעמד אחד. התורה הישראלית היא היחידה, שבה יש למצוא, ביחד עם אוהרה חמורה

(1) ויקרא, י"ט, ט'–י'; דברים, כ"ד, י"ט–כ"א. (2) דברים, י"ד, כ"ח–כ"ט; שם, כ"ה, י"ב.

(3) שם, ט"ו, ד'. (4) שם, ו'. (5) שם, ז'. (6) שם, י"א. (7) שם, י"ב–י"ח. עיין

למעלה, עמ' 106.

על משוא-פנים לעשיר, גם אזהרה שלא לשאת פנים לדל: "ודל לא תהדר בריבו" 1. זהו דבר, שלא עלה על דעתו של שום מחוקק בשום אומה אחרת: מי ידאג לכך, שלא ישאו פנים לדל? – הלואי שלא ישאו פנים לעשיר... ואמנם, גם היהדות חוששת לעיוות-דינו של העני והאביון: "לא תטה משפט אביוןך בריבו" 2, אבל "צדק, צדק תרדוף" 3, – והצדק אינו קנינו של מעמד אחד, לא של מעמד-העשירים ואף לא של מעמד-העניים. ולפיכך שוב אנו מוצאים בתורה: "לא תעשו עול במשפט: לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול. בצדק תשפוט עמיתך" 4. זהו הביטוי השלם ביותר של הסוציאליסמוס הנבואי: הצדק, שאינו מבדיל בין דל לעשיר. לגבי הצדק אין מעמדות ואין מפלגות ואין שדרות שונות באומה. הכל שווים לפניו. אפילו מתוך כוונה טובה – מתוך רחמנות וטוב-לב – אין לסלק את מידתו של הצדק.

ז

עד עכשיו דברתי בעיקר רק על חמשה חומשי-תורה, שבהם כלולים החוקים הסוציאליים העיקריים של תקופת-הנביאים. התורה הסוציאליית שבספרים-הנביאים כלולה לא בחוקים, אלא בציור המעמדות השונים באומה ובהגנה על הנעלבים והמדוכאים.

את הצעקה הגדולה והמרה על ההבדל העצום בין העניים והעשירים השמיע עמוס, הרועה מתקוע – הוא עצמו בן למעמד העני והנכנע. הוא מצייר בצבעים עזים את העשירים והמפונקים, שנתעשרו על-ידי הפקעת-השערים של התבואה ועל-ידי גזל-שכרם של פועלים-שכירים עניים:

השוככים על מטות-שן	וסרוחים על ערשותם;
ואוכלים פרים מצאן	ועגלים – מתוך מרבק;
הפורטים על-פי הגבל,	פדוד חשבו להם פלי-שיר;
השותים במזרקיי-יין	וראשית-שמנים ימשחו, –

ולא נחלו על שבר-יוסף! 5.

הם, השבעים, השאננים, זוללים ושובעים ומתפנקים בכל מיני-תפנוקים. וצרת-האומה אינה נוגעת אל לבם. עשירים הם – ומנין בא עושר זה להם? – מן העניים והאביונים, שדפאו וניצלו ושדדו:

השואפים [לכלות] אביון ולשבית עניי-ארץ,

לאמר:

מתי יעבור החודש ונשבירה שבר,

והשבת – ונפתחה בר,

(1) שמות, כ"ג, ג'. (2) שם, כ"ג, ו'. (3) דברים, ט"ז, כ'. (4) ויקרא, י"ט, ט"ו. (5) עמוס, ו', ד'–ו'.

לְהַקְטִין אִיפָּה וּלְהַגְדִּיל שְׁקָל
לְקַנּוֹת בְּכֶסֶף דָּלִים
וּלְעֵצוֹת מְאֻזְנֵי-מְרָמָה ;
וְאֶבְיוֹן — בְּעֵבֹר נְעָלִים,

וּמִפְּלֶבֶר וּשְׁבִיר 1.

תבואה גרועה במחירים גבוהים ובמשקל מרומה, מצד אחד, ומצד שני — קניית הידים של הפועל-השכיר בזול-הזול — "בעבור נעלים". ולעומת זה מקפידים רמאים וחמסנים אלה על שביטת משא-ומתן בחודש ושבת, שאז היו ימים של "קרוא מקרא". הניצול הולך שלוב-זרוע עם צביעות דתית.

ואוהבי בצע ותענוגות אלה צוברים בידיהם גם שטחי-קרקעות רחבים על-ידי גזל-עניים: הם "שואפים על עפר ארץ בראש-דלים ודרך ענוים יטו" 2. הם מוכנים להסיר את ראשו של הדל כדי לקבל את עפר-ארצו, והם מטים את דינם של העניים לשם כך — כדי להרבות באחוזות (כך אני מבין פסוק זה). ולא רק הגברים כך — אף הנשים השבעות, השאננות, המפונקות, שישעיהו עוד מעט ויתאר את רובת-כשיטיהן המדהים 3 — כך. נשים אלו הן "פרות-הבשן אשר בהר-שומרון".

הָעוֹשֵׂקוֹת דָּלִים, הָרוֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים,

הָאוֹמְרוֹת לְאֹדוֹנֵיהֶם: הָהִבִּיָּא וְנִשְׁתָּה! 4.

מצב כזה מביא בהכרח את המוני-העם לידי דכדוך ודימוראליזציה כאחד, ועל-כן מוכרח הוא להביא לידי קאטאסטרופה לאומית, — לידי שעבוד לעם זר, מאחר שאין הגנה אמיתית על המדינה מצדם של ההמונים, שהם בנים חורגים לארצם ומדינתם, ולבסוף — אף לידי גלות מן הארץ, שיגלה הכובש והמשעבד. וישעיהו בן אמוץ, שכנראה, היה ממשפחה מיוחסת, אף הוא מרעים בקולו על העשירים והמפונקים:

הוֹי, גְּבוּרִים לְשִׁתוֹת יַיִן וְאַנְשֵׁי-חַיִל — לְמִסוֹךְ שְׂכָר,

מְצַדִּיקֵי-רֶשַׁע עֵקֶב שׁוֹחַד וְצַדִּיקֵי-צַדִּיקִים יִסִּירוּ מִמֶּנּוּ 5.

"גבורי-החיל" נקראים בעלי האחוזות הגדולות; ואולם הם גבורים רק לשתות יין ואנשי-חיל — רק למסוך שכר. מחוץ לזה לא יצלחו לכלום זולת לענות משפט על-ידי שוחד, להצדיק רשע ולהרשיע צדיק. הם מתענגים על כל טוב — ומה להם ולמה שנעשה בארץ? —

הוֹי, מְשֻׁבְּמֵי-בְּבוֹקֵר שְׂכָר יְרֵדוּפוֹ, מְאַחֲרֵי-בְּנֶשֶׁף יַיִן יְדַלִּיקוּ!

וְהָיָה כְּנוֹר וְנָבֵל, תוֹף וְחִלְלִיל, וַיִּזֶן מִשְׁתֵּיהֶם,

וְאֵת פּוֹעַל-יְהוָה לֹא יִבִּיטוּ, וּמַעֲשֵׂי-יָדָיו לֹא יָאוּ 6.

1) עמוס, ח', ד'—ו'. 2) שם, ב', ז'. 3) ישעיה, ג', טז—כ"ד. 4) עמוס, ד', א'. 5) ישעיה, ה',

כ"ב—כ"ג. 6) שם, שם, י"א—י"ב.

והם, השבעים והמתפנקים, הרי הם הם השרים והסגנים, הזקנים והשופטים. וכלום יודעים הם להתיחס בצדק ובמשפט להמונים העניים? – הרי הם יודעים רק לדכא את העני, לגזול את רכושו הדל ולהתעשר על חשבוננו:

עַם זְקֵנֵי-עַמּוֹ וְשָׁרָיו:	הֲהוּא בְּמִשְׁפָּט יָבֹוא
גִּזְלַת הָעֲנִי בְּבֵתְכֶם!	וְאַתֶּם בְּעֵרְתֶם הַפָּרֶם,
וּפְנֵי-עֲנִיִּים תִּטְחֲנוּ? ¹	מִלְּכֶם תִּדְפְּאוּ עִמִּי

אבל העיקר הוא, כמו בחזונו של עמוס, גזלת-הקרקע, הצטברותו בידי בעלי-לאטיפונדיות מועטים, בעוד שלהמוני-העם המרובים לא נשאר כלום:

הוּא, מְגִיעֵי בֵּית בְּבֵיתוֹ,	שָׂדֶה בְּשָׂדֶה יִקְרִיבוּ
עַד אָפֶס מְקוֹם –	

והושבתם לבדכם בקרב הארץ ².

זוהי המחאה הנמרצת ביותר נגד לאטיפונדיות, שנשמעה בימי-קדם באומה מן האומות.

ומיכה המורשתי, בן-דורו של ישעיהו, עומד וצווח על אותה תקלה עצמה:

הוּא, חוֹשְׁבֵי-אָוֶן וּפּוֹעֲלֵי-רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם!	
בְּאֹרֶת-הַבּוֹקֵר יַעֲשׂוּהָ,	כִּי יֵשׁ לְאֵל יָדָם:
וְחָמְדוֹ שְׂדוֹת וְגִזְלוֹ,	וּבָתִּים – וְנָשְׂאוּ,
וְעָשְׂקוּ גֶבֶר וּבֵיתוֹ	וְאִישׁ – וּנְחָלְתוּ ³ .

חומסים וגוזלים שדות ובתים ונחלות שלמות מפני שהם התקיפים והשליטים: "כי יש לאל ידם".

והנביא רואה "בבית-רשע אוצרות-רשע ואיפת-רוזן זעומה", "מאזני-רשע וכיס אבני-מרמה", ואומר, ש"עשיריה מלאו חמס" ⁴.

את מחאתו של ירמיהו כלפי יהויקים המלך על ש"בנה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט, ברעהו עבד חנם ופועלו לא נתן לו" – כבר הבאתי למעלה ⁵. "עשות משפט וצדקה" היא לירמיהו "להציל גזול מיד עשוק" ⁶ ו"לא להונות ולא לחמוס גר, יתום ואלמנה" ⁷.

ויחזקאל מדבר קשות על שרי-יהודה, שהם בקרב ירושלים "כזאבים טורפי-טרף לשפוך דם, לאבד נפשות למען בצוע בצע" ⁸. והוא קובל ואומר, כי "את עם-הארץ עשקו עושק וגזלו וגזלו, ועני ואביון הוננו, ואת הגר עשקו בלא משפט" ⁹.

(1) ישעיה ג', י"ד-ט"ו. (2) שם, ה', ח. (3) מיכה, ב' א'-ב'. (4) שם, ו', י"א-י"ב.
(5) עיין למעלה, עמ' 8-107. (6) כמו "עושק". השנה "מסור", "לקוחות", ועוד. (7) ירמיהו, כ"ב, ג'.
(8) יחזקאל, כ"ב, כ"ז. (9) שם, שם, כ"ט.

וישעיהו השני (ולדעת אחרים, ישעיה השלישי) קובל על המרבים לצום, שעושים עסקים אף בימי-הצומות ומכריחים את הפועלים שלהם להרבות בימים הללו בעבודה: "הן ביום-צומכם תמצאו חפץ וכל עֶצְבוֹנִי בִי כִם תִּנְגּוּ שׁוֹ" 1. "העֶצֶב" הוא הפועל, מן "ידיך עֶצְבוֹנִי ויעשוני" 2, ומזה נקראים האלילים מעשי-הידים בשם "עֶצְבוֹנִים"; ובעליהם של "העֶצְבוֹנִים" נוגשים אותם, שירבו לעבוד, — והנביא הנעלם מתרעם כאן, כעמוס בשעתו, על הניצול ועל הצביעות כאחת: ביום-צום אין האדונים מקילים את עול-העבודה מעל העובד, אלא, להפך, מכבידים את עולו ומרבים את יגיעתו.

בנוגע לאיוב כבר הבאתי למעלה את דבריו הנמרצים על השוויון הגמור שבין האדון ובין העבד והאמה מפני ששניהם הם ילודי-אשה ויצורי-כפיו של הבורא 3. והרשע המתואר באיוב הוא עושק אלמנות ויתומים, משתמש בכוח-הזרוע, מונע לחם מרעב ומים מצמא, וכיוצא בזה 4. זהו העשיר, התקיף, בעל-הזרוע, שמשתלט בכוחו על האכר העני והפועל העני, על העבד והאמה, על הגר, היתום והאלמנה — החלשים ביותר שבארץ.

ואף קוהלת נותן ביטוי להרע, שהתקיף עושה להחלש, הוא אומר בעצבות של יאוש: "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים (כלומר, העֶשְׂקִים — רבים מן "עוֹשֵׁק"), אשר נעשים תחת השמש, והנה דמעות העשוקים ואין להם מנחם, ומיד ("צ"ל וביד) עושקיהם כוח" 5. ובתהום-יאושו של פְּסִימִסְטָן גדול זה אף אינו תִּמְהָה על כך: "אם עושק-רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה — אַל תתמה על החפץ" 6. כך היה וכך הווה בכל מקום ובכל דור...

הנביאים כולם — ומחברי "הכתובים" אף עמהם — נלחמים בעד העניים, החלשים, המדוכאים, ונגד העשירים, התקיפים ובעלי-השלטון. ובזה הנביאים הם סוציאליסטים גמורים.

ואולם דבר גדול אחד מבדיל ביניהם ובין הסוציאלי-דימוקראטים של זמננו: אין הם חושבים את המעמד המדוכא לְסִלְתָהּ וְשִׁמְנָהּ של האומה, ובכלל, אין הם נושאים פנים לאיזה מעמד שהוא. כל הנביאים כולם מדברים קשות עם כל השִׁכְבוֹת של העם כולן. אינם מחניפים לתקיפים ולעשירים, אבל אין בדבריהם גם משום חנופה להמונים. רחוקים הם מדימאגוגיה. אין העם טוב מן הָרָאשִׁים והשרים שלו. הכל מקולקל באומה — אין איש דורש משפט, מבקש אמת. הכרה זו עוברת כחוט-השני בכל ספרי-הנביאים. בזה שוים עמוס והושע, ישעיה וירמיה, מיכה וצפניה, יחזקאל ומלאכי.

(1) ישעיה, נ"ח, ד'. (2) איוב, י', ח'. (3) עיין למעלה, עמ' 106. (4) איוב, כ"ב, ו'—ט'.

(5) קוהלת, ד', א'. (6) שם, ה', ז'.

“והיה העם ככהן” — מחליט הו ש ע לאחר שהראה על כל חטאותיהם של הכהנים 1. וירמיהו אומר: “הנביאים נבאו בשקר, והכהנים ירדו על ידיהם, ועמי אהבו כן” 2. אין אף מקום אחד בספרי-הנביאים, שבו יש למצוא אותה עממיות מזויפת, שמתנפלת רק על המעמד העשיר והמושל ומחנפת למעמד העני והמדוכא. הכל שוים בפני הצדק והמשפט. מי שחוטא להם ראוי לעונש, יהא מאיזה מעמד שיהיה. ואין לתמוה על כך: הרי כבר ראינו, שאין הסביבה משמשת לנביא התנצלות על חטאים. האדם אחראי על מעשיו — יהא מאיזו סביבה שיבוא, יהא באילו תנאים שיחיה. ואמנם, כלום אין בני-אדם טובים ורעים בכל המעמדות ובכל השדרות של האומה? —

ח

בתחילת המאמר הנוכחי אמרתי, שהמונותיאסמוס ואחדות-המוצא של האנושיות הם היסודות של הסוציאליסמוס הנבואי ושהרעיון המשיחי הוא העליה שעל גבו. וכבר רמזתי על כך, ש“אחרית-הימים” קשורה קשר אמיץ באמונת-האחדות וברעיון של אחות האנושיות. עכשיו הגיעה השעה לפרש רעיון זה מצדו הסוציאלי, שהרי הוא הוא כל עצמה ועיקרה של הסוציאליות הנבואית. הרעיון המשיחי מניח ליסוד, שהחטא גורם לפורענות. החטא הוא העוול (אי-הצדק) והרשע, שהם הם השולטים בעולם הזה. ואי-הצדק הריהו, קודם-כל, אי-שוויון. החטא מוכרח להביא לידי קאטאסטרופה, שהרי ענשו של חטא גלום בו בעצמו (“תיסרך רעתך” ו“תמותת רשע רעה”) 3. הקאטאסטרופה או “ההפכה” היא “יום-ה” (“יום-הדין” או “חבלו של משיח” בספרות המאוחרת), והיא היא הפורענות, ששתי פנים לה: שינוי-לרעה במערכות-הטבע; בצורת, רעב, רעש-אדמה, פבוי-אורם של צבא-השמים, מצד אחד, וריב-משפחות ומלחמת-עמים, מצד שני. זהו העונש על אי-הצדק — הפורענות ההכרחית. פורענות זו היא, מצד אחד, משפט-צדק בחוטאים לאומה ולחברה, ומצד שני — אמצעי לתיקון-המידות. תיקון-המידות היא ה ש ו ב ה. כשיתחרטו בני-האדם על מעשיהם הרעים, שהם עושים זה לזה, יחדל אי-הצדק בעולם: גזל-שכרם של העניים, תשפוכת-הדמים, עיוות-המשפט, עושק-הקרקעות. בני-האדם יהיו אחים זה לזה ולא יהיו עוד “אויבי-איש אנשי-ביתו” 4. והטובה הסוציאלית תבוא במקום הרעה הסוציאלית — הרשעה-החברותית. ועל-ידי כך ישובו בני-האדם גם אל האלהים: הריהו הטוב המוחלט, ולעשות טוב הרי זה להכיר באדנותו ולהמליכו בעולם. ולפיכך “דעת-אלהים” היא חלק מן הגאולה השלמה.

מכיוון שכל בני-האדם אחים הם, בניו של זוג אחד, שנברא בקדמת-היצירה,

(1) הושע, ד', ד'—ט'. (2) ירמיה, ה', ל"א. (3) עיין למעלה, עמ' 102. (4) מיכה, ז', ו'.

ומכיון שאלהי-ישראל הוא גם אלהי-העולם, הרי יש הכרח בדבר. שכל העמים. בניו ויצירי-כפיו, יכירו את מרותו וישתתפו בטוב המוחלט, שהוא עצם-עצמותו. ולפיכך "ינהרו כל הגויים אל הר-בית-ה" — "באחרית הימים" 1. "הארץ תמלא דעה את ה' כמים לים מכסים" 2, ואלהים "יהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם-ה", לעבדו שכם אחד" 3.

ובימים כאלה שוב אי-אפשר, שהעמים יוסיפו להלחם זה בזה: הרי כולם "יעלו אל הר-בית-ה", אל בית אלהי-יעקב, והוא, אלהי-יעקב או הר-ביתו, "יורם מדרכיו וילכו באורחותיו". ומה הן דרכיו ואורחותיו? —

וְשִׁפְט בֵּין הַגּוֹיִם, וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים,

וְכַתְּתוּ חֲרָבוֹתָם לְאַתְיָם וְחַנְיֹתוֹתֵיהֶם — לְמִזְמוֹרוֹת,

לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה 4.

אין כאן ביטול-הלאומיות בכלל וביטולה של הלאומיות הישראלית בפרט. שהרי יהיו "גויים" ו"עמים רבים", ועם-ישראל ישב בארצו, "בהר-בית-ה", ו"מציון תצא תורה, ודבר-ה' מירושלים" 5, ולא מבבל, או ממוף, או מצידון; והרי לך הכרה לאומית גמורה. אלא שלאומיות זו לא תהא קטלנית וקטטגנית ומטלת מרה בעמים אחרים: היא תתנשא על האחרים רק בכשרונה להורות דעת-אלהים ומשפט-צדק. בזה "נכון יהיה הר-בית-ה' בראש ההרים ונשא מגבעות" 6. הלאומיות אינה כאן רע הכרחי, שסובלים אותו עד שיעבור ויחלוף כליל, אלא דבר טוב, נכון וקיים לעד. ואולם אין היא מונעת את היחסים הטובים בין העמים, אלא, להפך, היא יוצרת אותם ומסייעת לקיומם.

ואף לזה יש לשים לב: לא מן היום ולמחר תבוא אוניוירסאליות זו (שבוודאי יש בה מן האינטרנאציונאליות, אבל אין בה כלום מן הקוסמופוליטיות). אלא אך "באחרית-הימים". ראשית, צריך שתוכשר האנושיות לכך, ושנית, לא העם היהודי דוקה, שעתיד לשבת ולשלוט בארצו, צריך להתבטל בפני עמים אחרים, אלא הם צריכים ללמוד ממנו ולקבל את מרותו הרוחנית.

וטובה סוציאלית זו, שתבוא לא על-ידי תיקונים חברותיים בלבד, אלא גם על-ידי התשובה, כלומר, שתבוא על-ידי תיקונים של הפרט והכלל כאחד, אי-אפשר לה בלא אישיות מוסרית עליונה. מלך-המשח היא אישיות עליונה זו. זהו "מושג-התחום של האדם": אדם, שהגיע בכוחו ובמוסריותו למדריגה האנושית העליונה שבעליונות, אבל אינו אלהות ולא מלאך.

(1) ישעיה, ב' / ב'—ג'. (2) שם, י"א, ט'. (3) צפניה, ג' / ט'. (4) ישעיה, ב' / ד'. (5) שם, שם, ג'.

(6) שם, שם, ב'.

במלך-המשיח יש כל המעלות הטובות שבעולם: חכמה ובינה, עצה וגבורה, דעת ויראת-ה'. ומעשיו הם — השְלֹטת הצדק והטוב בעולם; אבל לא בכוח-הזרוע, אלא בכוחה של ההשפעה המוסרית האישית ובכוח-ההוכחה:

וְשִׁפְט בְּצִדְקַת דְּלִים,   וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֲנֵי-אָרֶץ.
וְהִקָּה אֶרֶץ (עָרִיץ?) בְּשִׁבְט-פִּי,   וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע.
וְהָיָה צִדְקַת אֲזוֹר-מִתְנָיו   וְהֶאֱמוּנָה — אֲזוֹר-חֲלָצָיו.¹

הצדק והיושר ("מישור") חוזרים כאן פעם בפעם. ואף ה"אמונה" היא כאן יושר וצדק.² וה"צדק" וה"מישור" יש להם יחס אל ה"דלים" ואל "ענני-הארץ"; ובוודאי אף ה"אמונה" כך, שהריהי מְקַבֶּלֶת כאן ל"צדק". הצדק הסוציאלי, היושר הסוציאלי, ה"אמונה" הסוציאלית ישלטו בעולם לימות-המשיח, והמשיח יהא המגשים צדק ויושר ואמונה אלה בעולם כולו. לא תהיינה מלחמות, ועל-כן לא יהיו כבושים ולא יהיו עמים מנוצחים ועמים מנוצחים. לא יהא אי-צדק, ועל-כן לא יהיו מדוכאים ומנוצלים ולא מדוכאים ומנוצלים.

ואף-על-פי-כן אין לשכוח, שהמשיח הוא מלך-המשיח: עם-ישראל אינו מותר על המלכות גם בימי השלום הצדק של "אחרית-הימים". כי בימים ההם יהא עם-ישראל לא רק בן-חורין בארצו, אלא אף יעמוד בראש כל העמים. יהא לו אז חוסן מדיני, כלומר, מצב מדיני של שלום ואושר, שבו לא ישתעבד לשום עם אחר ולא יתקרא משום עם אחר, וכל שאר העמים ירוממו וינשאו אותו מפני שיפירו ביתרונו הרוחני ובתכונותיו המוסריות. ואושר ארצי ישלוט אז בעולם: לא רק יהא שלום בין אדם לחברו ובין אומה לחברתה, אלא ישלוט שלום גם בטבע: החיות הרעות שוב לא תהיינה מזיקות לאדם ולא זו לזו: "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ"³ — גם במובן הפשוט של המלות, ולא רק במובן השלום שבין החזק להחלש: כל הטבע ישתנה לטוב כשהאדם ישתנה לטוב. האדמה תהא פוריה באופן יוצא מן הכלל, בני-האדם יפרו וירבו למעלה מן המציאות, החולים יתרפאו ובעלי-המום ישובו למצב נורמאלי, בני-האדם יאריכו ימים מחוץ לדרך-הטבע, הערים החזקות תפנינה, גבוליה של ארץ-ישראל בכלל ושל ירושלים בפרט יתרחבו מאד והארץ תתעשר מסחר-הגויים, ואף המדבר והערבה שלה יפרחו כשושנה וההרים יטיפו עסיס. וביחד עם זה יבוא גם אושר רוחני: דעת-אלהים תתפשט בכל העולם

(1) שם, י"א, ד', ה'.

(2) וכן בתלמוד: "נשאת ונתת באמונה?" (שבת, ל"א סוף ע"א); "וכי מפני ששוטה זה

עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתנו?" (עבודה זרה, ב"ה ע"א).

(3) ישעיה, י"א, ו'; שם, ס"ה, כ"ה.

כולו ולב חדש יִבְרָא לָאָדָם, שִׁטָּה אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת רַק טוֹב וְיוֹשֵׁר וְחֶסֶד. וּבִכֵּן תִּשְׁלֹט בְּעוֹלָם מוֹסְרִיּוֹת גְּמוּרָה וְחִלוּטָה, שֶׁהֵרִי גַם דַּעַת-הָאֱלֹהִים הִיא הַכְּרַתָּם שֶׁל הַטוֹב וְהַיּוֹשֵׁר, הַצְדֵּק וְהַמִּשְׁפָּט, הַחֶסֶד וְהָאֱהָבָה.

וְכֵן אֲנִי רוֹאִים, שֶׁהַרְעִיּוֹן הַמְּשִׁיחִי הוּא הָעֲלִיָּה הַמְּפֹאֶרֶת שֶׁעַל גְּבֵי הַבְּנִין הַסּוּצִיָּאֵלִי הַחֲדָשׁ ("עוֹלָם חֲדָשׁ" בַּסְּפָרוֹת הַמְּאוֹחֶרֶת), שֶׁבִּסִּסּוֹ הֵן אַחַדוֹת-הָאֱלֹהוֹת וְאַחַת-הָאֲנוּשִׁיּוֹת. וְאִפְּי כֵן, בְּרַעֲיוֹן גְּדוֹל זֶה, כְּמוֹ בְּכֹל הַסּוּצִיָּאֵלִיּוֹת הַנְּבוֹאִית, מִתְקַשְּׂרִים הַפְּרָט וְהַכֹּלֵל, הַצֵּד הָאֵינְדִּיִּוִּידוּאֵלִי וְהַצֵּד הַחֲבֵרוּתִי, וְנַעֲשִׂים אִיִּדְיָאֵל אֲנוּשִׁי עֲלִיּוֹן אֶחָד, שֶׁשׁוּם אִוְמָה וְלִשׁוֹן לֹא יִדְעוּ דוֹגְמָתוֹ בִּימֵי-קֶדֶם.

ט

- מִתּוֹךְ מוֹשֵׁג כִּלְלִי זֶה, שְׁנִיתָן מִן הַסּוּצִיָּאֵלִיסְמוֹס הַנְּבוֹאִי, יֵשׁ לְהִסְיֵק, שֶׁהוּא נִבְדֵּל מִן הַסּוּצִיָּאֵלִיסְמוֹס הַמְּאָרְקִיסְטִי שֶׁל עֲכָשִׁיו בַּעֲשֵׂרָה דְבָרִים :
- (א) הוּא מִיּוֹסֵד עַל אִיִּדְיָאֵלִיסְמוֹס וְלֹא עַל מְאָטִירִיאִלִיסְמוֹס.
- (ב) הַמוֹנוֹתִיאִיסְמוֹס הַמוֹסְרִי, שֶׁאֵין בוֹ הַגְּשְׁמָה כִּלְשֵׁהִיא, נַעֲשֶׂה יִסוּד וּבִסִּיס לּוֹ, וְלֹא הָאֲתִיאִיסְמוֹס הַשְּׁטָחִי אוֹ הַיְּחִס הַפְּאָסִיבִי לְדַת בְּכֹלֵל.
- (ג) תִּיקוֹן-הַפְּרָט חָשׁוּב בּוֹ לֹא פָחוֹת מִחֻקִּים סּוּצִיָּאֵלִיִּים, שֶׁהֵרִי לְפִי הַסּוּצִיָּאֵלִיסְמוֹס הַנְּבוֹאִי לֹא יִבּוֹא תִיקוֹן-הָעוֹלָם בְּלֹא תִיקוֹן-הָאָדָם.
- (ד) הַלְּאוֹמִיּוֹת הִיא בּוֹ הַבִּסִּיס שֶׁל הָאֵינְטֵרְנַאֲצִיּוֹנְאֵלִיּוֹת (יּוֹתֵר נִכּוֹן שֶׁל הָאוֹנִיוִירְסָאֵלִיּוֹת), וְהִיא אֵינָה "רַע מוֹכְרָח" בְּלִבָּד, שִׁיעֵבּוֹר בּוֹזְמָן מִן הַזְּמַנִּים וְשִׁצְרִיךְ לְסִייעַ לָכֵךְ, שִׁיעֵבּוֹר וִיחְלוֹף.
- (ה) אֵין בּוֹ זָכַר לְמִלְחַמַּת-מַעֲמָדוֹת: הַסּוּצִיָּאֵלִיסְמוֹס הַנְּבוֹאִי יוֹדֵעַ רַק מִלְחַמָּה בְּרַשְׁעוֹת וּבְעוֹל בְּכֹל מְקוֹם שֶׁהֵם.
- (ו) אֵין בּוֹ זָכַר לְדִימָאגוּגִיָּה: אֵין הוּא יוֹדֵעַ חֲנוּפָה לְמַעֲמָד אֶחָד וְהַטְלַת כֹּל הָאֲשֵׁמָה עַל מַעֲמָד אֶחָד. הַכֹּל אֲשֵׁמִים וְהַכֹּל חַיִּיבִים לְשַׁנּוֹת אֶת דְּרָכָם וְלַחְזוֹר בְּתוֹבָה.
- (ז) הַקְּאָטָאֲסְטְרוֹפָה, שֶׁתִּבּוֹא בְּעַקְבֵי שֶׁל הַחֲטָא הַסּוּצִיָּאֵלִי, הִיא פּוֹרְעֵנוֹת לְעוֹלָם כּוֹלוֹ, לְכֹל הַמַּעֲמָדוֹת כּוֹלֵם, וְלֹא פּוֹרְעֵנוֹת, שִׁיבִיא מַעֲמָד אֶחָד עַל הַשָּׁנִי.
- (ח) תִּיקוֹנוֹ שֶׁל הַמְּצַב הַסּוּצִיָּאֵלִי אֵינוֹ אֲפֻשְׁרִי בְּלֹא תִיקוֹנוֹ שֶׁל הַמְּצַב הַמְּדִינִי וְהַכֹּלְכִלִי שֶׁל עַם-יִשְׂרָאֵל, שִׁישׁוּב וְיִתְרַכּוּ בְּאַרְצוֹ, יִבְנֶה אֶת הַרִיסוֹתִיה וְיַחֲדָשׁ אֶת מַלְכוּתוֹ.
- (ט) אֵין הַמְּדִינִיּוֹת וְהָאֲרִצִּיּוֹת נִדְחוֹת מִפְּנֵי הַרוּחַנִיּוֹת וְהַמוֹסְרִיּוֹת: מֶלֶךְ-הַמְּשִׁיחַ הוּא גַם מֶלֶךְ גְּדוֹל וְגַם אָדָם-עֲלִיּוֹן מוֹסְרִי.
- (י) הַגְּשְׁמָתוֹ שֶׁל הַסּוּצִיָּאֵלִיסְמוֹס הַנְּבוֹאִי אֵינָה פְּרִי שֶׁל הַמִּפְכַּת-דְּמִים קְרוּבָה: הִיא-תּוֹצְאָה שֶׁל פְּרוּצָס אֲרוּךְ, שִׁיסְתִּיִּים בְּ"אַחֲרִית-הַיָּמִים".

אלו הן "עשרת הדברות" של הסוציאליזם הנוכחית. דברות חרות בדם
ואש בתורתנו ובספרי-נביאינו.

ודאי, הסוציאליסמוס הנוכחי נוצר לפני אלפיים וחמש-מאות שנה ויותר,
בתנאים של האנושיות הקדומה ושל היהדות הראשונה. מאז נשתנה בעולם הרבה
והרבה, ואי-אפשר לנו כיום ליטול סוציאליסמוס זה ולגשם אותו כמו שהוא. אבל
היסודות והעיקרים שבו חיים וקיימים הם — ויתקיימו לעולם.

ואם אנו, בני-בניהם הרחוקים של יוצרי הסוציאליסמוס הנוכחי, שלא
הסתלקנו מנביאי-ישראל עד היום וחזרנו לארצם וללשונם, רוצים להיות לא רק "זנב
לאריות" של האינטרנאציונאל השני או השלישי; אם רוצים אנו להיות ראויים
לאבותינו הגדולים ולארץ קטנה-גדולה זו, שגידלה עֲנֻק־רוח אלה, — חלילה לנו
לחקות כאן, בארץ, את תלמידיהם של מ א ר ק ס ו לְ נ ין, או את תלמידיו של
ה י ט ל ר. חייבים אנו לשוב אל המעיינות הנצחים של אידיאליות והומניות — אל
נביאי האמת והצדק, לסגל את רעיונותיהם אל התנאים של דורנו וליצור על
יסודן של "עשרת הדברות" האמורות סו צ י א ל י ס מו ס ח ד ש: סוציאליסמוס
נוכחי, שלא יהא בו מקום למאטיריאליסמוס וְאֶתִיאִיסְמוֹס, למלחמת-מעמדות
וְדִימָאגוּגִיָה, לביטול-הלאומיות וויתור על האידיאל של מלכות-המשיח; סוציאליסמוס,
שישאף לשוויון סוציאלי גמור ביחד עם גאולה שלמה, שהיא כוללת לא רק
את חירות היצירה התרבותית, אלא — בתור ערכים עצמיים וגם בתור יסוד ובסיס,
שמאפשרים אותה יצירה, — חירות מדינית גמורה וחיים כלכליים עומדים ברשות-
עצמם.

ירושלים-תלפיות, י"ג באלול, תרצ"ג.